

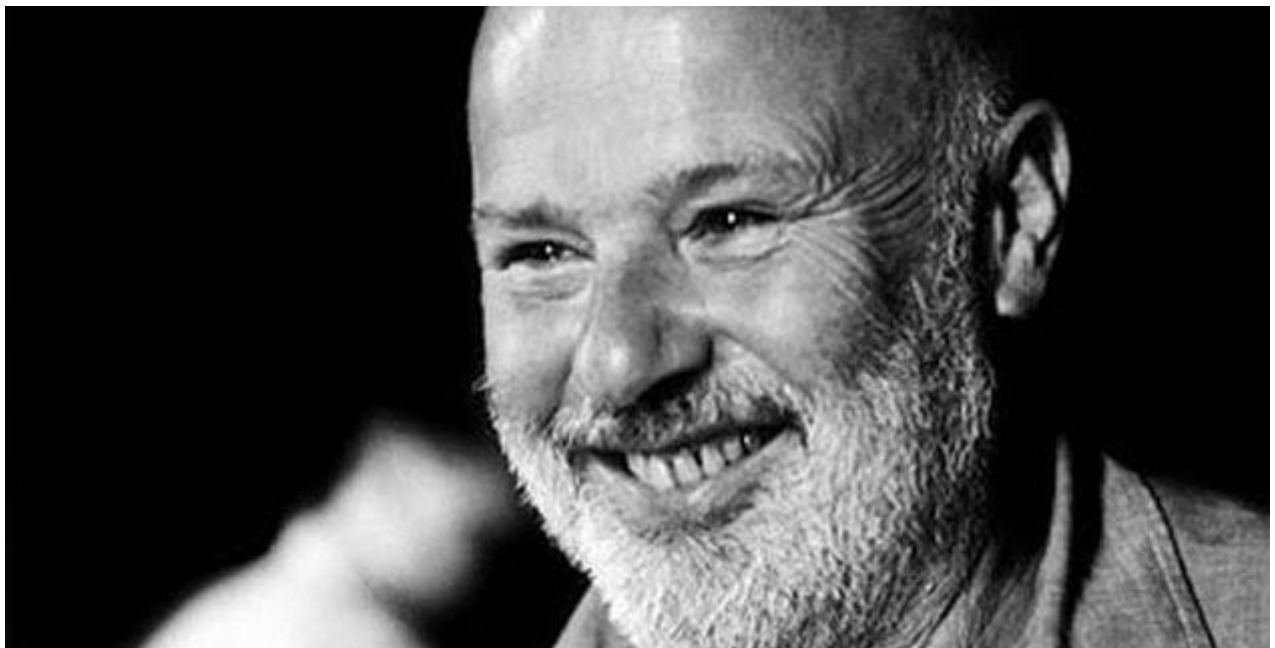
szombat

Zsidó politikai és kulturális folyóirat

EÖRSI ISTVÁN HALÁLÁRA

ÍRTA: [SZÁNTÓ T. GÁBOR](#) - 2005-11-01

Szinte semmivel nem értettem egyet, amit a zsidóságról vagy Izraelről írt, s olykor, ha politikai ellenfeleivel viaskodott, amit gyakran megtett élete utolsó másfél évtizedében, akkor sem tudtam maradéktalanul magaménak érezni a stílusát, mert hajlamos volt sommásan ítélni, egybemosni nemzeti gondolkodást és nacionalizmust, konzervativizmust és maradiságot.

Eörsi István

E rendkívül művelt férfi, Heine szellemi ükunokája, egykori kommunista, Lukács-tanítvány, '56-os elítélt, később a demokratikus ellenzék tagja, abba a csapdába esett, mint sok nemzedéktársa, aki a náciizmus áldozataként később élete végéig haragudott zsidóságára, a „közvetett okra”, ami miatt szenvednie kellett, s ezért minden népi és minden vallási kötelék gyanút és ellenérzést ébresztett benne. A magyar antiszemita és nacionalisták, s a klerikalizmus mellett gyakorta „a rasszista” Izraelt, és az utóbbi években az Irakot megszálló „imperialista Amerikát” érte indulatos kritikája.

Szolidáris volt a világ valamennyi üldözött kisebbségével: ebben nem ismert tréfát, s ezért például a német evangélikusokkal jó viszonyt ápolt, „mert ők megvédik a legkülönfélébb nemzetiségű politikai menekülteket, s a németországi kisebbségek emberi és szociális jogait”, illetve „társadalmi kapcsolataikat nem korlátolt egyházi érdekek irányítják” – írta egy vitacikkében.

Zsidóságához fűződő viszonyát ugyanitt így definiálta: nem vallásos, nem tekinti feladatának sem a zsidó hagyományőrzést, sem a zsidó közösség és tradíció fennmaradásának szolgálatát, bár híve annak, hogy fennmaradjanak, „mint bármely

más értékes közösség és tradíció” (kiemelés tőlem, *sztg*). Nem motiválja „zsidó nemzeti érzelem, mert a nemzeti érzelemnek, világpolgári beállítottsága folytán, amúgy sincs túl nagy szerepe lelki életében, és mert teljes nemzeti érzelem kontingense kimerül a magyar kultúra ízléséhez közel álló, gigászi teljesítményeinek csodálatában”.

A maga kétségbevonhatatlan igazságába vetett hite vezette, s vezette némelykor félre, ha vitatkozott. Imponált, hogy olykor saját elvbarátaiba is belekötött; hogy szuverén módon fogalmazta meg világlátását a maga korlátjaival együtt, s hogy az igazságtalanság legkisebb jelére képes volt tollat ragadni. Irritált bántó stílusa; hogy képtelen volt belátni, ha tévedett; s hogy ez az igazságtalanságokra oly kifinomult érzékkel lecsapó, jellegzetesen közép-európai sorsú író, élete alkonyán sem volt képes kiegyensúlyozottabb gondolkodásra.

Posztmarxista baloldaliság és individualizmus keveredett kései világnézetében, s noha világosan átlátta és pellengérré állította változó vitapartnerei álláspontjának el-lentmondásait, soha nem tudott szembenézni saját gondolkodása vakfoltjaival, ami, véleményem szerint, íróként megakadályozta abban, hogy igazán nagyot alkotson, mert közben szüntelenül e vakfoltok körül keringett. Küzdött a személyes hangért, mint minden író, de önmagával szemben is levetkőzhetetlen iróniája miatt nem találta meg, csak épp e gyakran személytelenítő iróniában.

Ugyanakkor korántsem véletlen, hogy drámai és költői *oeuvre*-je, kevesebb prózai munkája, memoárja és sokrétű fordítói tevékenysége mellett, élete utolsó évtizedében két olyan esszékötetet is írt (*Időm Gombrowiczcsal, Utasok a senkiföldjén – Jóbok könyve*), melyben a holokausztban elvesztett rokonok miatti gyászáról, és saját személyes szellemi, lelki vívódásáról is számot adott – igaz, utóbbi esetében megint csak szüntelen irónia csomagolásban.

Gombrowicz-könyvében, mely napló és irodalomtörténeti kalandozás egyben, leírja, amint jogászprofesszor bátyja, egy kommunista meggyőződésben élt élet után, Alzheimer-kórban leépülve, ül az ágyán, és belépő családtagjai hallhatják, amint azt motyogja maga elé: zsidó vagyok, zsidó vagyok, zsidó vagyok.

A 20. századi közép-európai sors megrázó képe.

Drámaíró is volt, alighanem erőteljesen hatott rá a jelenet.

Egy ember, aki annyit viaskodott kései műveiben az általa nem-létezőnek tartott Istennel és a zsidósággal, fölényes és olykor felszínes mondatokat is megengedve e tárgyban, s aki oly könnyen ironizált mindazzal, ami másnak szent, önmagának is gyanús kellett volna, hogy legyen, és bizonyára az is volt. Ám e tudását, s a szenvedés tapasztalatát kevésbé tudta személyessé tenni írásaiban, csak Jób alakja mögé bújva, Jób dilemmáival filozófiailag számot vetve *utalni* rá. Kísért a gondolat, hogy szerencsés alkata mellett, dacból is volt (írásaiban gyakran emlegetetten) vidám, nagyevő, nagyívó, hangsúlyozott hódolója és hódítója a női nemnek – mint aki ezzel is igazolni próbálja, hogy bár életét akarták elvenni, életkedvét nem tudták.

Eörsi István (Fotó: Litera.hu)

Jóbi sors várt rá élete alkonyán. Leukémiába belehalt fiát kellett eltemetnie, amikor már maga is küzdött e kórral. Betegségéről az *Élet és Irodalomban* írt megrendítő vallomást, melyben azonban iróniája számomra már nem volt igazán hihető, inkább a drámaíróként önmagának írt életszerephez való hűség, s valami transzcendens utáni elemi vágyakozás diktálhatta a Leukémia-kisasszonyhoz szóló sorokat.

Mert a *semmivel* szembesülve *valakihez* szólania kell az embernek.

Jom kippurra virradó hajnalban halt meg. Egy barátomtól hallottam a hírt a zsinagógában. Ő jegyezte meg: a hagyomány szerint igaz emberek halnak meg az Engesztelés napján. Majd gyorsan hozzátette, ő sem értett vele egyet szinte semmiben.